

O starozákonnom profétizme, 2. časť: Vývoj starozákonného profétizmu – mučení ľudom a čakajúci na Mesiáša...

Dr. Rom. Mikuláš Stanislav

22. mája 2021 ✝ Cirkev ✝ Biblia

Prorok Jeremiáš

zdroj: Flickr

pokračovanie I. časti

Starozákonný profétizmus sa vo všeobecnosti rozdeľuje na starý a moderný smer. A skutočne toto rozdelenie má podklad už aj v samom jeho prejavovaní sa, nakoľko starý profétizmus dostatočne nepoznáme – od 8. storočia však máme nielen spisy od prorokov a vieme podrobnejšie správy nielen o ich činoch, ale i o slovách, rečiach, myšlienkach, o najintímnejších citoch, ktoré nám zvečnili sami proroci v svojich spisoch. Je tam dosť autobiografických perikop. Sú proroci, ktorí rozpovedávajú nielen svoju vonkajšiu autobiografiu, ale – a to je cennejšie – podávajú nám aj istý druh svojho vnútorného životopisu; naznačujú svoj duševný postoj k samotnému prorockému poslaniu: opisujú svoje vnútorné boje a neuskutočnené túžby.

To, čo Jeremiáš píše o sebe, možno s náležitými proporciami preniesť i na iných prorokov. Len od Jeremiáša a z náznakov ostatných prorokov možno dnes posúdiť, čím bolo poslanie starozákonného proroka. Hovorím tu však len o podstate proroctva. Prirodzene, osobné známky a znaky ostávali u každého z prorokov odlišné a menili sa podľa individuality jednotlivca a jednotlivca. – Taký Jeremiáš napr. nie je Amos, ani Izaiáš alebo Ezechiel. Ako neskoršie Pavol nebude Apolónom, ani Ján zasa Petrom. Duch použil jednu – druhú osobnosť, zošlachtil a povzniesol, vyzdvihol ju, ale nikdy ju nezničil. Tým väčšmi treba prízvukovať prirodzený rozdiel medzi starším a novším profétizmom.

Tento rozdiel má svoj základ v rozdielnej vyspelosti náboženského poňatia, zvykov, vzdelania atď. – Ale *virtus moralis* a charizma, ktorá oboje podnecuje a stvára, tak v novom ako i v starom období, ostáva tá

istá! Starší proroci, ako Nátan, ktorý sa nebál Dávidovi vyhodiť na oči jeho hriechy, alebo Micheáš ben Jemla, ktorý jediný odrádza Achaba od výpravy do Ramoth Galaad, – z tohto hľadiska sa ničím nelíšia napr. od Jeremiáša, ktorý niekoľko storočí neskôr jediný radí proti všetkým v národe, aby jeruzalemský kráľ Sedeciáš neodporoval Babylončanom.

Prorok bol teda bohatierom – „hovorcom“ Jahvovým. Z tohto úradu, ktorý mu priznávala i spoločnosť, odvodzoval svoju autoritu voči nej. Stávalo sa, že v spoločnosti, akou bol národ Izraela – riadenej teokraticky, sa naraz zjavuje mimoriadny vyslanec Jahvov. Všetci si ho ctia, alebo aspoň cítia, že ho majú uznať a ctiť. Často to takto bolo. Prorok, vedomý si svojho poslania, predstavil sa či už kráľovi alebo kňazom: hlasne volal, napomínal a trestami hrozil v dajakom sanktuáriu alebo v samom Jeruzalemskom chráme – odtiaľ zas prešiel so svojimi hrozbami na kráľovské schody, bil proti beznádejným politickým spojenectvám, a obrátiac sa inam, bičoval všelijaké synkretistické kultúry: vyjavoval nespravodlivosť a úpadok tých, čo sa zdržiavali na kráľovskom dvore, svoje hrozby prednášal proti celej kráľovskej dynastii, podnecoval nenávisť ľudu oproti úžerným sluhom sanktuária a zasa ľudu vyhadzoval na oči jeho mravnú skazu, že zabudol na povinnosti pravej cesty.

Keď už raz prišiel od Pána, všetci mu priznávali právo na toto počínanie. Takýto vyslanec Boží vystupoval v hodnosti neobmedzeného splnomocnenca a bol spolu – ako by sme to dnes povedali – pápežským legátom, politickým diktátorom a policajným komisárom. – V najvyššom slova zmysle bol „človekom božím“ (*iš ha Elohim*). Vedť to, čo vraví on, prorok, to hovorí sám Boh; posielajúci rozpráva tak ústami svojho posla, ktorý je namiesto tohto, a v praxi obaja, či posielajúci, či vyslaný, je jedno a to isté.

I v súkromnom živote žije prorok vo zvláštnej intimite s Bohom – navonok zdá sa byť úplne pozbavený svojej osobnosti: Boh a poslanie ho tak zaujali, že častokrát robí skutky naoko nezvyklé a podľa všeobecného úsudku, alebo aspoň podľa mienky svojho času, nečestné. V očiach ľudí vždy bolo nezvyčajné a nečestné vziať si za manželku prostitútku – a predsa prorok Oziáš sa s ňou oženil, lebo tento jeho krok má mať veľký symbolický význam pre jeho poslanie. Celibát bol u izraelského národa nezmyslom, veď boli obdivovateľmi početného potomstva – a predsa Jeremiáš ostáva neženatý; dôvodom k tomu nezvyklému stavu uňho bolo zasa náznakové predpovedanie – mal tým naznačiť stav samotárstva a opustenosti judskej krajiny – alebo, ako to Kittel hovorí: *„podujal a urobil i toto sebazapretie, lebo jeho pozemský život mal byť bez radosti a opustený, aby sa tak celkom mohol venovať Bohu a jeho rozkazom.“* Neraz môžeme vybadať z Písma, že proroci na svojich vrstovníkov robili dojem osôb excentrických, preexponovaných: proroka, čo pomazal kráľa Jehu za Elizeja, volali „bláznom“ (2Kr 9), ale zakrátko potom uznávajú od neho pomazaného muža za svojho kráľa. Neskoršie Jeremiáš tiež dostáva toto ponižujúce meno pre svoju prorockú činnosť, ktorá sotva bola entuziastického charakteru.

U moderných – novších prorokov entuziastická extáza postupne mizne, až celkom prestane. Okrem niekoľkých strán u Ezechiela (o zmysle ktorých ešte i dnes sa toľko diskutuje, či sú to symboly alebo skutočnosti) z celej prorockej literatúry vysvitá, že moderní proroci už nepoužívali prostriedky, aké ešte vždy užívali pseudoproroci a iní čarodejníci za tým cieľom, aby zlákali a ohromili jednoduchý ľud, a preto s úspechom napodobňovali postoj, figle a orgiastické mamy a klamy prorokom podobných osôb u susedných národov. Novší proroci Izraela získavajú profétizmu opäť jeho pôvodnú formu poslania, ktoré vykonávajú rozvážne, s povedomím a plnou zodpovednosťou za svoje činy – a svoje poslanie uskutočňujú len po veľkom duševnom prelome, mnohodennom uvažovaní, pri jasnom rozkaze svojho svedomia. Dôvodom ich konania

a hovoru je vždy to isté: „Jahve hovoril“, „slová Jahvove“, „výrok Jahvov“ – a tieto dôvody sa opakujú zotrvačne, ba až unavujúcim spôsobom. Má to však svoje opodstatnenie v psychologických podmienkach toho, ktorý to hovorí a má to spolu i veľkú historickú cenu. Výsledkom týchto Jahvových slov je rozkaz k činu alebo k predneseniu slov.

Prorok Daniel

zdroj: wikimedia commons

„Ak lev zareve, kto sa nebude báť, keď hovorí Pán, kto nebude prorokovať.“ (Amos 3, 8)

Ani jeden z prorokov sa nemôže vyhnúť impulzívnej sile Jahvovho „slova“, – koho ono ovládlo, posadlo, je ním strhnutý, a či chce alebo nie – jeho osud končí tým, že prorokuje. Je priamo rozhodujúcim spomenúť, že praví proroci sa nijako nepretekajú o Jahvove slovo, ale skôr sa ukazujú ľahostajnými alebo sa usilujú mu vôbec vyhnúť. I keď napríklad Izaiáš (Iz 6, 8) odpovedá na zavolanie s pohotovosťou a ochotne, taký Amos si nevie nijako vysvetliť, ako ho mohol Jahve povolať za proroka – práve jeho z pomedzi oviec a od sykomor (Am 7, 14). Jeremiáš sa odpočiatku zdráhal prijať svoje prorocké poslanie – a aj potom, keď ho horko-ťažko prijal a za určitý čas aj vykonával, žaluje sa na svoj osud, klesá na mysl, chcel by ho zhodiť zo svojich pliec, a tak už nechce viac vravieť Jahvove slová. Akýsi druh zvodu, ktorým si ho Pán zlákal, je mu práve prorocké poslanie: to neisté strečkovanie (vzpieranie sa), pochybnosti, odpor k ťažkostiam zo strany človeka, hľa, to všetko je zapríčinené ľudskou prirodzenosťou, ktorá je premožená impulzom prorockej charizmy.

„Pane, Tys’ ma zviedol a ja dal som sa zviest’ silnejší ako ja nado mnou si zvíťazil, každý deň býval som ako terč výsmechu, každý si zo mňa žarty strúhal.

Občas, keď hovorím, krik dávam zo seba, hlásam spustošenie a (hlásam) ničenie.

A tak »slovo Pána« bolo mi k výsmechu a k potupe denne.

Zvolal som: »Nechcem viac Naň ani myslieť, ani už hovoriť v Jeho mene!«

No, oheň pažravý v srdci mi plamenil, v kostiach dnu vsadený, nemožno naďalej viacej ho udržať, nevládzem ďalej už v tebe ho nosievať.“ (Jer 20, 7–8)

A preto prorokuje ďalej.

Poslanie pravých prorokov má skutočne v sebe čosi donucujúce, kompulzívne. Ako proroci činia to, čo ako ľudia podľa svojej vôle si počínajúci by nikdy neboli chceli robiť: však z charizmatickej nútenosti idú tam, kam bez tohto daru by nikdy neboli šli. A práve tá kompulzívna vlastnosť prorockého povolania je zárukou jeho pravdivosti a dôkazom jeho božského pôvodu!

O vnútornej podstate tohto charizmatického zjavu, akým je profétizmus, nevieme, a ani nebudeme toho vedieť veľa. Sv. Tomáš síce v 2. 2. qq. 171 – 174, *De veritate* q. 12. pojednáva o podstate prorockých hovorí,

že „*pertinet ad cognitionem – est motio transiens, non habitus*“ a je „*cognitio per lumen divinum*“. Toto „svetlo“ božie stvára i úsudky o veciach poznaných spôsobom prirodzeným, ale pri zjavení je „svetlo“ udelené k poznaniu vecí nadprirodzených alebo i prirodzených, ale budúcich. Ako pôsobí Duch na vôľu prorokov, to sv. Tomáš nerieši. A je to i celkom prirodzené, veď bohato mystická realita môže byť analyzovaná a opisovaná iba od toho, ktorý ju zakúsil a prežil. Lenže tí, čo ju skúsili – proroci – i keď nám podávajú výsledky svojho obcovania s Bohom, nešpecifikujú, ako toto poslanie u nich prebiehalo a ako sa dialo. Nehovoria, akým spôsobom sa stali istými, že v danom prípade boli v styku s Božstvom; nehovoria, ako spolupôsobila charizma s ich psyché a v akom vzťahu bola k ich duševným potenciám. Sťaž by im to zabráňovala prezradiť dajaká mystická ostýchavosť!

Naznačujú len istý druh vízií, ktoré sú však zväčša symbolické a neistej podstaty. To však nepostačuje, lebo vízie a symboly boli tiež závojom i pre iných spisovateľov – a to i mimobiblických – slúžilo im za prostriedok pri opisovaní duševných zjavov – a dnes je dosť ťažko rozoznať, čo je pri víziách a symboloch pravým dôsledkom charizmy a čo by zasa bolo len jednoduchým rámcom literatúry.

Predsa však niečo možno zachytiť: veď nie vždy, i keď prorok – ako som spomenul – bol v ustavičnom intímnom spojení s Bohom, tento mu dovolil zvedieť osudové náznaky a oznámenia. Niekedy sa stalo, že – i keď bolo treba veľmi naliehavo zvedieť vôľu božiu, Božstvo mlčalo, slová Jahvove sa v prorokovi neozývalo! Prorok bol vždy prorokom, i keď vždy neprorokoval.

Typický príklad týchto božích „mlčaní“ máme u Jeremiáša, ale z mnohých narážok v prorockej histórii môžeme usudzovať, že i u iných prorokov to bol známy a obvyklý zjav. – Keď Babylončania zborili Jeruzalem, nastolili za vládcu krajiny istého Godoliáša, lenže tento bol v krátkom čase zavraždený. Čakalo sa na pomstu so strany Babylončanov a poniektorí z kruhov sprisahancov chceli utiecť pred očakávanou pohromou do Egypta. Prv však chceli zvedieť od proroka Jeremiáša slovo Pánovo. Išli sa teda poradiť k Jeremiášovi: „*Nech nám povie a ukáže Jahve, tvoj Boh, ktorou cestou nám treba ísť a čo máme robiť..., nech je to dobré alebo zlé, počúvneme Jahvov hlas, hlas nášho Boha, ku ktorému ťa posielame.*“ (42, 3–6)

Bolo sa treba náhliť! Spoznať slovo Jahvovo znamenalo v týchto úzkostlivých hodinách všetko, veď Babylončania v každom okamihu mohli udrieť na tých niekoľko ľudí, čo ešte ostali v krajine. Jeremiáš prijal úlohu poradiť sa s Jahvom – a hľa, až po desiatich dňoch dostalo sa „slovo Pánovo“ Jeremiášovi. Až po desiatich dňoch, keď rozhodovalo desať hodín, mohol prorok poradiť, nie prv, lebo prorok mohol hovoriť len vtedy, keď hovoril Jahve a Jahve hovorieval, kedy On sám chcel.

Druhé, čo bolo treba ešte spomenúť, je charakteristika mravno-náboženského života prorokov, ktorý bol tiež ovplyvnený charizmou. Prorok bol „božím človekom“, a to nielen svojím poslaním, ale i svojím heroizmom a náboženským životom. Inými slovami, prorok je svätcom!

Prorok Jonáš

zdroj: wikimedia commons

Vziať na seba prorockú ťarchu znamenalo toľko, ako voliť si ustavičné ťažkosti, sklamanie, utrpenie a neistotu. Je síce dosť pravdivé, že ten či onen prorok bol uznávaný ako vyslanec boží, často však, i keď nie vždy, jeho napomenutia vyvolali a spôsobilý odpor, a to bolo príčinou jeho prípadnej násilnej smrti, ukameňovania. Rozlúčiť sa s týmto svetom ako obeta zákernej vraždy, byť prepadnutým – to bolo obyčajne údelom proroka, – ak sa tak nestalo, bolo to výnimkou. Známa je výpoveď Ježišova: *„Beda vám, zákonníci a farizeji, že prorokom staviate hrobky, spravodlivým ozdobujete náhrobky a hovoríte: »keby sme boli žili za čias svojich otcov, neboli by sme spolu s nimi prelievali krv prorokov«. Tak svedčíte sami proti sebe, že ste synovia tých, čo povraždili prorokov.“* (Mt 23, 29)

– *„Ktorého z prorokov neprenasledovali vaši otcovia? Pomordovali tých, čo zvestovali príchod tohto Spravodlivého.“* (Sk 7, 52) Toto tvrdenie o vraždení prorokov nie je rétorickým zveličovaním, ale historickým konštatovaním, ktoré je špecifikované aj listom sv. Pavla k Židom (11, 36 a nasl.): *„A čo povedať ešte... o prorokoch, ktorí vierou podmaňovali kráľovstvá, konali spravodlivosť, dochádzali zasľúbení, zapchávali tlamu levov, uháňali moc ohňa, unikali ostriu meča ... iní podstupovali muky a neprijali prepustenie, aby dosiahli slobodu. Iní zasa okúsili posmech a bičovanie, putá a väzenie. Kameňovali, mučili a rozpiľovali ich, umierali mečom, blúdievali v ovčích a kozích kožiach, strádali, trpeli útlaky a ublíženia, tí, ktorých svet nebol hodný, túľali sa po púšťach a vrchoch, po jaskyniach a prepadliskách zeme.“*

– Vo všeobecnosti teda proroci boli martýrmi, a to martýrmi s plným vedomím a na všetko odhodlaným chcením. Za dlhé roky premýšľali o osudnom konci, ktorý ich očakával. A keď vari niektorý nebol umučený, každodenné nebezpečenstvo mučenia značilo aj u neho toľko, čo mučenie samo. – Nebezpečenstvo, do ktorého sa proroci vrhali, nebolo im vyhradené len v smrti, ale sprevádzalo ich i za života. Možno, že viac svojím životom, ako smrťou dokazujú svoju svätosť. V službách pravdy postavení šli vždy proti prúdu a boli v opozícii proti ohromnej väčšine svojich spolurodákov. Na každom prorokovi sa v podstate splnilo to, čo Jahve riekol Jeremiášovi pri jeho povolaní za proroka: *„Hľa, ja ťa dnes staviam ako murované mesto... ako bronzový múr nad celou zemou proti kráľom, kniežatám, kňazom a ľudu zeme.“* (Jer 1, 18)

– A práve v týchto opevnených mestách, za týmito bronzovými múrmi bolo zachránené to, čo bolo v Izraeli najvznešenejšie: jahvizmus, monoteizmus. Zavedený ľud bol priťahovaný k pohanskému synkretizmu. Tu sa zrazu zjaví na ich podivných slávnostiach prorok a oznamuje im tresty, hrozí bleskami božieho hnevu. Ľud bol presvedčený a veril v akúsi magickú moc a ochranu Archy zmluvy, chrámu a tiež istých náboženských výkonov, mysliac si, že pre tieto domnelé ochranné prostriedky môže byť spokojný a istý, i keď ďalej žil vo

svojej náboženskej ľahostajnosti, nemravnosti, nespravodlivosti. Ako to mohlo zapôsobiť na prítomných, keď prorok na chrámovom schodišti hlasno volal všetkým, že prv, ako by obetovali celopaľ alebo inú obeť, treba najprv dočista očistiť vlastné ruky od krvi, ktorá na nich lipne, treba byť spravodlivým voči vdovám, opusteným a sirotám. Treba mať obrezané skôr srdce, ústa a uši ako iné údy – a v protiklade, priamo s podivuhodnou živostou, ktorá mrazila do špiku, opisoval budúce zničenie modloslužobného materiálneho chrámu. Keď dav a králi vo svojej veľkej úzkosti dúfali, že pomoc im poskytne Egypt a Asýria, tu príde neoblomný prorok a pripomína, že len v Pánovi je spása, ostatné spoliehanie sa je podobné opieraniu sa o zlomenú palicu, ktorá pichá a krvaví ruky.

Miesto účinkovania – povedali by sme, prorokova kazateľnica bola všade, kde sa vyskytol poklesok: ulica, námestie, palác, chatrče, nádvorie kostola, obchodný stan – všade, kde našiel vinníkov a zločin. Bičoval všetko takou rečou a výrazmi, ktoré i dnes nečítajú sa bez hrôzy alebo aspoň, povedal by som, budia odpor. Také počínanie prorokovo muselo mu pritiahnuť úplné znenávidenie. Od nenávisti k prenasledovaniu, intrigám je potom veľmi blízko. A prenasledovanie ustalo iba po úderoch skál, pri kameňovaní. Ale proroci pre toto neustúpili nikdy ani len o piad' so svojej cesty. A bolo by bývalo – aspoň podľa zdania – niekedy aj pre nich dobre ustúpiť, povoliť.

Tak, ako to robievali falošní proroci: vedeli sa zalíškať ľudu, zalichotiť mocným, kloniť sa podľa okolností raz na tú, raz na onú stranu – pre pravých prorokov by to bolo znamenalo len získať viac autority, a to najmä pred tými, ktorí konečne proroka vždy pokladali za božieho vyslanca.

Prorokom však nešlo o slávne meno, o autoritu, o peniaze. Oni mali povedomie božích legátov, svedomie prehĺbené a zapojené v Bohu, ktoré ich nútilo vykonávať svoje poslanie. Každé prižmúrenie očí by bolo značilo falšovanie „slova Jahvovho“, ktoré muselo ostať čisté, pravé, – i za cenu vlastných ustavičných zovnútorých i vnútorých trýznení.

Postoj davu k prorokom bol vzťahom morálnych pygmejov k velikášom ducha a cti: postoj nelogický, premenlivý, ktorý razom diktoval príchylnosť i zanevrenie, dôveru i nepochopenie; vo chvíľkovom rozzúrení kameňoval giganta, ale hneď nato z tých istých kameňov, možno postriekaných krvou mučeníka, staval mu slávnostný pomník.

Ľud v svojej ukrutnosti voči prorokom len matne pozoroval veľký význam ich poslanca pre náboženský a národný život. Často sa prirovnávajú proroci k pozorovateľom na vežiach, ktorí oznamovali, či sa blíži nepriateľ; prirovnávajú ich k strážam okolo stanu, k nočným hliadkam, ktoré prekutávali potmehúdsku tmu – a ľud, i keď bol nasýtený márnym volaním týchto stráží, aspoň čiastočne predsa precítoval veľkosť a vznešenosť ich poslanca.

Izrael bol zvyknutý na tieto hlasy, predovšetkým v časoch kritických, keď po rokoch – periodicky – valil sa na národ trest pre jeho prečiny a neresti; – vedelo a čakalo sa, že Pán spolu s trestom pošle im lekára s liekmi, a že spolu s katastrofou príde i duchovný diktátor. Aké bolo rozčarovanie a údiv, keď v posledných ťažkých časoch samostatného národného a náboženského života v Izraeli – i keď hrôz a pohrôm pribúdalo – vystali výstražné slová prezieravých strážcov – prorokov. Nebolo, kto by zdvihol prápor do výšky.

„Nevidíme viac svojich odznakov, niet už viac proroka žiadneho a nik na nás nepamätá...“ (Ž 74 (73), 9)

Jas profétizmu pomaly zapadal. Boží muži končili svoje poslanie. Noc dohasínala, svital nový deň a s ním nastával jas denného svetla, ktoré priniesol Mesiáš. Jahve dal zvedieť o Mesiášovi všetko, čo Mu malo pripraviť pôdu a tak proroci už nemali viac čo predpovedať. Zachovali v národe izraelskom a tým vôbec na svete vieru v jedného Boha, zachránili zmluvu Boha s ľudom a pripravili predpoklady pre novú mesiánsku zmluvu, – hľa, tými dielami dokončili svoje poslanie, od Boha im uložené.

Článok vyšiel pôvodne v časopise Duchovný pastier 8-10/1944, do elektronickej podoby bol spracovaný Dominikánskou knižnicou, pre zverejnenie na stránke christianitas.sk bol čiastočne upravený do súčasného slovenského jazyka redakciou Christianitas.sk.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/o-starozakonnom-profetizme-2-cast-vyvoj-starozakonneho-profetizmu-muceni-ludom-a-cakajuci-na-mesiasa/>